
A szabad franciák és a világ¹

2013. november 22–23-án került sor a párizsi Invalidusokban található Hadsereg-történeti Múzeumban (*Musée de l'Armée*) *A szabad franciák és a világ* című nemzetközi konferenciára, amelyen Franciaország második világháborús történetének legelismertebb kutatói vettek részt feltucat országból. A teljesség igénye nélkül lehet megemlíteni közülük az alábbi – széles körben ismert és elismert – előadókat: *François Broche*, *Jean-Louis Crémieux-Brilhac*, *Christine Levisse-Touzé*, *Jean-François Muracciole* és *Guillaume Piketty*. A konferencián elhangzott előadások írott változatait közreadó, a konferenciáéval megegyező címet viselő kötet 2015-ben jelent meg a *Nouveau Monde* kiadó és a *Fondation de la France libre* (Szabad Franciaország Alapítvány) közös kiadásában. A kiadvány szerkesztői *Sylvain Cornil-Frérrot* és *Philippe Ouimont*, mindketten a rendezvényt szervező alapítvány egykori és jelenlegi munkatársai, előbbi a szervezet történeti kutatásainak vezetője, utóbbi pedig az intézmény korábbi tudományos igazgatója.

A kiadvány előszavából kiderül, hogy a konferencia és ebből kifolyólag a kötet közös alapfeltevése szerint a Szabad Franciaország második világháború alatti katonai és politikai tevékenysége nagyban hozzájárult Franciaország háború utáni politikai és gazdasági talpra állásához. A kötet tanulmányai ennek a hipotézisnek a lehetséges igazolásául szolgáló történelmi epizódokat vizsgálják meg és adják közre tudományos igénnyel az olvasóknak.

A könyv születésének körülményeit bemutató előszó után összesen 24 tanulmány található négy tematikus fejezetbe szerkesztve a kötetben. Az első ezek közül *A szabad franciák a világgal szemben* címet viseli és hat tanulmányt tartalmaz. Ezek a közlemények alapvetően azt vizsgálják, hogy a szabad francia mozgalom milyen viszonyt ápolt különböző országokkal, így egyes írások kitérnek a Nagy-Britanniával, Kínával, Egyesült Államokkal stb. fenntartott kapcsolatokra és ezeknek a két vagy többoldalú viszonyrendszereknek az alakulására a háború időszakában. Ugyanakkor a

---

¹ A közlemény a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.

magyar olvasók számára minden bizonnyal *Alain Soubigou*, a Paris-I Sorbonne egyetem docensének *A közép-európai szabad franciák* című írása lehet a legérdekesebb, amely annak jár utána, hogy mennyien voltak és milyen életutakat jártak be a Szabad Franciaországhoz csatlakozó különböző nemzetiségű közép-európai önkéntesek. Soubigou tanulmányának elején megjegyzi, hogy az 1938-as müncheni egyezmény nagymértékben aláasta a régió legtöbb országában a francia külpolitikába vetett bizalmat, majd pedig a német térnyerés tette szinte lehetetlenné a Franciaországhoz való közeledést ezen államok számára.

Ennek ellenére Franciaország területén mindegyik közép-európai ország viszonylag nagy – a pár tízezrestől a sok százezresig terjedő – diaszpórával képviseltette magát, amelyek soraiból számosan csatlakoztak önkéntesként a francia hadsereghez a második világháború kitörése után. Nemzetiségenkénti összesítésük azonban nem egyszerű, mivel hivatalos állampolgárságuk gyakran nem esett egybe nemzetiségükkel, amire jó példát szolgáltatnak a magyarok, akik számos szomszédos állam polgáraiként voltak jelen a francia fegyveres erőiben, de általánosságban elmondható, hogy nagy arányban képviseltették magukat közöttük a náci rendszer elől menekülő zsidók. A szerző több egyéni életutát is bemutat írásában: egy lengyel, egy csehszlovák és több magyar állampolgárét. Utóbbiak kapcsán megjegyzi, hogy a Szabad Francia Erők soraiban harcoló magyarok száma mintegy 60 főre tehető.²

A háború alatti és utáni geopolitikai helyzet miatt ezeknek az önkénteseknek a konfliktus lezárása után is nehéz dolga volt, ha vissza kívántak térni hazájukba, hiszen ott a kommunista rezsimek gyanakodva tekintettek a nyugati hatalom hadseregében korábban szolgálatot teljesítő katonákra vagy ellenállókra. A szerző számos olyan konkrét életutat mutat be, amelyek derékba törtek a szülőhazába történő visszatérés után, mivel az új rendszerek ellehetetlenítették a tudásukat az országuk szolgálatába állítani akaró, de a nyugati katonai szolgálat bélyegét magukon viselő személyeket.

Érdekes és kevésbé ismert tény, hogy akadtak olyanok a régióban, akik úgy álltak a Szabad Franciaország szolgálatában, hogy Közép-Európában tevékenykedtek, nem pedig távoli hadszíntereken. Ezek az önkéntesek általában a térség országaiban kiépített szabad francia hírszerző hálózatok tagjai voltak, illetve a Magyarországon internált, német hadifogságból megszökött francia katonák közreműködésével létrehozott fegyveres alakulat tagjai, akik a szlovák nemzeti felkelés soraiban harcoltak 1944 második felében (még ha utóbbiak a szó szoros értelmében nem is álltak szabad fran-

---

2 Jelen sorok szerzőjének kutatásai szerint ez a szám valójában 150 körül van.

cia vezetés alatt). Soubigou szerint tehát Közép-Európa országai és a szabad francia mozgalom között meglepően aktív és sokszínű kapcsolat állt fenn a jelentős földrajzi és politikai távolság ellenére.

A szabad franciák. „A jószándékok szigetszoportja” című fejezet hat tanulmánya annak jár utána, hogy milyen szerepet játszottak az egyének a Szabad Franciaország és a külvilág kapcsolatában. Ezek az írások a világ számos sarkába kalauzolják el az olvasót, hiszen bemutatják azt a diplomáciai hálózatot, amelyet az ott élő franciák segítségével számos országban létrehozott a szabad francia vezetés, ugyanakkor a mozgalomban szerepet vállaló külföldiek is előtérbe kerülnek. Utóbbiak vizsgálatát tűzi ki célul *Jean-François Muracciole* – a Paul-Valéry Montpellier-III egyetem professzora – *A külföldi szabad franciák* című tanulmánya is, amelynek bevezetőjében a Szabad Francia Erőket a spanyol polgárháború Nemzetközi Brigádjaihoz hasonlítja. Ez a megállapítás olyan szempontból helytálló, hogy a szabad francia haderő kötelékében a francia és gyarmati származású személyek mellett mintegy háromezer külföldi képviseltette magát, akik hozzávetőlegesen 50 országból érkeztek. Muracciole arra tesz kísérletet, hogy ezt a heterogén külföldi kontingenst bemutassa a rendelkezésre álló adatok alapján. Elsőként leszögezi, hogy ezek az emberek nagyobb részt a Franciaországban élő külföldi közösségek soraiból kerültek ki, amelyek létszámát jelentősen felduzzasztották a német térnyerés elől menekülő közép-európaiak, illetve a francoista polgárháborús győzelem miatt az emigrációt választó köztársasági érzelmű spanyolok. Ennek kapcsán kiemeli, hogy a változatos nemzetiségi háttér ellenére három nagyobb csoportot lehet megkülönböztetni: a fent említett spanyolokat, a cseheket és a közép-európai zsidókat. A hadi helyzet alakulásánál fogva a Szabad Franciaországhoz való csatlakozásuk az esetek többségében a Francia Idegenlégió közvetítésével történt, mint a 13. légiós könnyűdandár többségének csatlakozása 1940 júniusában Londonban, illetve a 6. légiós gyalogezred egy részének átállása 1941 júliusában Szíriában.

A nemzetiségek között egyértelműen a spanyolok képviselték a legnagyobb csoportot mintegy 500 fős létszámmal. Többségükben ők is a fent említett két légiós alakulat kötelékében csatlakoztak a szabad franciákhoz, de 1942 végén az algériai internáló táborok – ahol 1939 óta tartózkodtak – megnyitásakor is sokan döntöttek a fegyveres szolgálat mellett. Ennek megfelelően többségükben az Idegenlégióban, a később csatlakozók pedig a 2. páncélos hadosztály soraiban teljesítettek szolgálatot, utóbbi kötelékében pedig Párizs 1944 augusztusi felszabadításában is aktívan részt vettek.

A szerző a lengyelekre (270 fő) és belgákra (260 fő) nem tér ki részletebben, de a 185 német és osztrák nemzetiségű önkéntes kérdését közelebbről is megvizsgálja. Az 1940-es francia vereség után az Idegenlégióban szolgáló mintegy 1500 németajkú légiós többsége határozottan fellépett annak érdekében, hogy visszatérhessen szülőhazájába, amelyet a német kormány is támogatott. Erre 1942 elején sor került, a hazatérőket pedig azonnal besorolták a német hadsereg 361. gyalogoshadosztályába, amelyet az Afrikakorps alárendeltségében Észak-Afrikában vetettek be. Ugyanakkor közel kétszázan mégis a szabad franciákhoz való csatlakozás mellett döntöttek, főként a szíriai hadjáratot követően 1940-ben. Ennek oka feltételezhetően a náci rendszerrel szemben ellenérzésekben keresendő, amihez számos esetben hozzájárulhatott a jelentkezők zsidó származása is.

A szerző megemlékezik a 180 olasz származású szabad franciáról is, akik elsősorban a hosszú ideje Franciaországban élő olasz közösség soraiból kerültek ki, így esetükben már elsősorban az új hazájuk iránt érzett kötődés motiválta a Szabad Francia Erők soraiban vállalt szolgálatot. Ez az érzés annyira erős volt, hogy vállalták a saját honfitársaik elleni harcot is Kelet- és Észak-Afrikában az ott zajló küzdelmek során.

Ezek mellett az etnikailag viszonylag homogén csoportok mellett számos egyéni csatlakozásra került sor a háború során a legkülönbözőbb nemzetek soraiból, azonban ezek bemutatása messze meghaladná Muracciole tanulmányának kereteit,³ ezért annyit jegyez meg írása végén, hogy a háború után hazatérő külföldi önkéntesek jelentősen hozzájárultak a Szabad Franciaország – és így természetesen Franciaország – nemzetközi befolyásának és elismertségének növeléséhez.

A kötet harmadik része *A szabad franciák egy változó gyarmati világban* címet viseli és öt tanulmányból áll, amelyek a Szabad Franciaország és a gyarmatok kapcsolatainak alakulását veszik górcső alá. Ezek közül az egyik legérdekesebb *Éric Jennings*, a Torontói Egyetem professzorának *A Szabad Franciaország Francia Egyenlítői Afrikában és Kamerunban: toborzás és nyersanyagkitermelés* című írása, amelyben a kanadai szerző arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen mértékben tudtak hozzájárulni az 1940-ben elfoglalt közép-afrikai területek (Gabon, Közép-Kongó,⁴ Csád, Ubangi-Sari⁵ és Kamerun) a szabad francia háborús erőfeszítésekhez. 1940 és 1943 között összesen mintegy 70 000 fő teljesített szolgálatot a Szabad

---

3 Amit jól bizonyít, hogy egy kötetet is szentelt a témának: Muracciole, Jean-François: *Les Français libres. L'autre Résistance*. Tallandier, Paris, 2009.

4 A mai Kongói Köztársaság.

5 A mai Közép-afrikai Köztársaság.

Francia Erők soraiban, akik közül 27 000 katona, tehát az összlétszám mintegy 40 százaléka származott a vizsgált területről. Az itt toborzott és kiképzett afrikai menetzászlóaljak nem csupán számszerűleg jelentettek komoly erősítést a szabad franciáknak, de aktív szerepet is játszottak az afrikai, közel-keleti, olaszországi és franciaországi harcok folyamán egészen a háború utolsó napjáig.

Ezzel párhuzamosan a gyarmati adminisztráció komoly erőfeszítéseket tett a rendelkezésre álló gazdasági erőforrások maximális kiaknázása érdekében. Ennek keretében igyekeztek felpörgetni a mezőgazdaság és a bányakitermelés teljesítményét, amelynek eredményeként jelentősen sikerült növelni az exportált nyersanyagok mennyiségét, ugyanakkor ezek célpontja már nem Franciaország, hanem Nagy-Britannia volt. A szigetországnak minden nyersanyagra szüksége volt hadigazdasága működtetéséhez, ráadásul a közép-afrikai szabad francia területekről jóval gyorsabban érkeztek meg a szállítmányok Angliába, mint a brit gyarmatok többségéről. A legfontosabb nyersanyag az itt előállított kaucsuk volt, amelynek jelentősége a távol-keleti brit birtokok japán lerohanása után rendkívüli mértékben felértékelődött, és komoly szerepet játszott a járműtermelés volumenének fenntartásában. A fentiekből kifolyólag túlzás nélkül kijelenthető, hogy Francia Egyenlítői Afrika és Kamerun kulcsszerepet játszottak a Szabad Franciaország háborús erőfeszítéseinek sikerében.

A szabad franciák, a megújulás kivitelezői című negyedik fejezetben hét tanulmányt olvashatunk, amelyek azt vizsgálják, hogy milyen hatást gyakorolt a Szabad Franciaország, illetve a szabad franciák közössége a háború utáni politikai és gazdasági helyzetre. Ezek között található a Nemzeti Tudományos Kutató Központ (CRNS) kutatásvezetőjének, *Alain Beltrannak* A francia energiapolitika: a Szabad Franciaország öröksége? címet viselő írása is, amely egy nagyon érdekes gazdaságpolitikai kérdést jár körbe. Első lépésben bemutatja a francia energiapolitika gyökeres átalakulását a második világháborút követően, amelynek során egy Nyugat-Európában példátlan mértékű államosítási sorozattal a teljes energetikai szektort kormányzati ellenőrzés alá vonták, majd pedig sikerrel állították az ország újjáépítésének és modernizálásának szolgálatába. Ez a stratégia olyannyira beváltotta a hozzá fűzött reményeket, hogy lehetővé tette egy önálló (civil és katonai) nukleáris program kiépítését, amelynek köszönhetően az 1970-es években Franciaország minimálisra tudta visszaszorítani a külföldtől való energetikai függőségét.

A szerző példák hosszú során mutatja be, hogy számos, korábban a Szabad Franciaország kötelékében tevékenykedő személy fontos szerepet ját-

szott ebben a nemzetgazdasági és politikai szempontból is fontos folyamatban. Objektív módon megjegyzi, hogy nem kizárólag az ő érdemük ennek a kezdeményezésnek a sikere, ugyanakkor szinte magától értetődőnek tekinthető, hogy a nemzet érdekeit szem előtt tartó stratégia kivitelezésében olyan személyek közreműködésére volt szükség, akik hazafiak voltak, lojálisak, nagy teherbírásúak és meggyőződéssel hittek a nemzeti ipar megeremtésének szükségességében. Ilyen embereket pedig szép számmal lehetett találni a korábbi szabad franciák között, akik szívesen járultak hozzá a hazai energetikai önállóság megeremtéséhez. Ennek fényében nem meglepő, hogy Franciaországnak sikerült létrehoznia egyebek között Európa legnagyobb áramszolgáltatóját (az EDF-et), valamint a világ negyedik legnagyobb olajvállalatát (a Total-t), és ebben a teljesítményben a szabad franciák közreműködése is jelentős volt.

A kötetet képmelléklet, névmutató és a tanulmányokban használt rövidítések feloldását tartalmazó jegyzék egészíti ki, amelyek hasznos segítséget nyújtanak a speciális témák jobb megértéséhez. Hiányosságként annyi róható fel, hogy a tanulmányok végén nem található bibliográfia, ezért az egyes írások háttéréül szolgáló forrásbázis megismeréséhez a lábjegyzeteket kell oldalanként áttanulmányozni. Ezt a szerkesztői megoldást nyilván a helytakarékoság igénye indokolta, mégis kényelmetlenséget jelent az olvasóknak. Mindemellett a kötet rendkívül érdekes adalékokkal gazdagítja ismereteinket a Szabad Franciaország működésével és jelentőségével kapcsolatban, ezért a korszak iránt érdeklődő kutatók számára nagyon hasznos olvasmányt jelent.

Sylvain Cornil-Frerrot – Philippe Ouimont: Les Français libres et le monde. (A szabad franciák és a világ). Nouveau Monde, Paris, 2015. 432 o.

Bene Krisztián